

מהלכות חנוכה [801 טז]

ואין להקל להגן אבל יש נשים שנהגו שלא לעשות מלאו החנוכה, ויש לבטל מנהגן, כי הבטלה מביאה לידי שיעמום וכי מקום יש אומרים שטוב לנשים להמנע ממלאכות כבודות ש טירחא יתירה, על כל פנים ביום ראשון ושמיני של חנוכה האנשים אינם נמנעים משום מלאכה. ונכון ללמוד הלכות בחנוכה, כדי לדעת פרטי ההלכות. [שלמת חיים]. וישא שיש לאכו בחנוכה, לפי שהנס נעשה בחלב שהאפילה יהודית את האויב. מה. הר"ן פ"י ב"מ. ב"י סי' תרע. וישא שנס של יהודית היתה בזמן אחר, ראה בבה"ח סי' טו"ב.]

ג. טור שלחן ערוך סימן תרע. והטעם כדי שיהיה להן היכר שאסור להשתמש החנוכה, בית יוסף.
 ד. הנה בדבר זה נחלקו הפוסקים, כי הטור שם כתב שגם במקומות שנהגו הנ לעשות מלאכה בחנוכה בכל היום, אין להקל להם, משום דברים המותרים ואחרים איסור, אי אתה רשאי להתירן במניחן, ומור הבית יוסף כתב על זה ואינו מוכרח, וכי שום צד איסור, לית לן בה, וכן הסכים הרב פרי חדש, וכן כתב הגאון מהר"ח אבולעג מקרא קדוש, דף רא ע"ב. והתפס צבי סימן פט גס כן כתב שהעיקר כדברי הבית יו למחות ביד הנהגות כן ולבטל מנהגן, כי הבטלה עברה היא, וכמו שכתב כיצא כסחים נ: מהירושלמי, הני נשי דנהיגו דלא למעבד כו'. ומה שכתב הט"ו לדמותו אינו, דשאני ראש חודש דאקדי מועד ויש בו מוסף, עד כאן. וכן העלה בספר מאורי שבע, דף פ"א ע"ב. ובשבולי הלקט סימן קפד כתב, במקומינו נהגו הנשים שי מלאכה בחנוכה, ואין להקל במנהגן, שמאחר שנהגו קבעו הדבר עליהם לחובה, וי בירושלמי, הני נשי דנהיגו דלא למעבד עבידתא בייש ירחא, ובאפיקי שבתא ע סידרא וכי, עיין שם. אך בארחות חיים הלכות חנוכה סימן כא כתב, שטעות הני עושות מלאכה כל שמונה ימים, וכבר הרחיקו ז"ל הבטלה שהיא מביאה לידי וכי, לבטל מנהגן, ויש נשים רבות שבטלות יום ראשון ושמיני, ודי להן, כדין תורה בכס עד כאן. וכן הביא בכל בו סימן יד. וכן כתב בשלטי הגברים (ועיין עוד בבית חדש בזה), ועיין עוד בשו"ת דברי יוסף אירגאס סימן מה, דף פט ריש עמוד ג. ובשו"ת יד אסאד חלק אורח חיים סימן ר. ונראה עיקר הבית יוסף וסיעתו, ובפרט דאין קלקול על ידי המנהג, וכמו שכתב בכיוצא בזה בשו"ת נודע ביהודה קמא חלק יורה נב. ובשאלת יעבץ חלק ב סימן טו, ובתשובה מאהבה חלק ג סימן שסז. ועי הרדב"ז חלק ג סימן תרמה בשם הריטב"א, ואין כאן מקום להאריך. ועיין מועד ל שח.
 ה. לפי מה שכתב ארחות חיים הנוכר לעיל, וכן כתב כנסת הגדולה הגהות הטור אור עוד בבית חדש סוף סימן תרע, בשם מהר"י ורדב"יו (שם), וכן כתב הגאון רבי חי במועד לכל חי סימן כז אות שה, ובבן איש חי פרשת וישב אות כז.
 ו. מטה משה סימן תתקפד. אמנם בספר הסידים סימן קכא, מוכח שגם לאנשים

א. בתקופת הבית השני גזרו מלכי יון גזרות על ישראל, וביטלו אותם מדתם, ולא הניחום לעסוק בתורה ובמצות, ולחצום לחץ גדול, ופשטו ידיהם בממונם ובבנותיהם, ונכנסו להיכל ופרצו בו פרוצות, וטמאו הטההרות, והיה צר לישראל מפניהם, עד שריחם עליהם ה' אלוקי אבותינו והצילם מידם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום, והושיעו את ישראל יותר ממאתים שנה עד חרבן הבית השני, וכשגברו לישראל, ונמשכה יותר ממאתים שנה עד חרבן הבית השני, ונכנסו להיכל ישראל על אויביהם ואיבדום, והיה זה ביום כ"ה בכסליו, נכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור להדליק המנורה שבבית המקדש, אלא פך אחד של שמן, שלא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור. ומפני זה התקינו רבותינו שבודר ההוא, שיהיו שמנה ימים אלו, החל נזיום כ"ה בכסליו והלאה, ימי שמחה והלל. ומדליקים בהם נרות בכל לילה משמונת הלילות לפרסם הנס ולגלותו, וימים אלו נקראים "חנוכה", והם אסורים בהספד ובתענית.ב.

ב. נהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות שבבית דולקות,

א. הרמב"ם פרק ג מהלכות מגילה וחנוכה הלכה א והלכה ב, והנה יש אומרים שהטעם שהוצרכו לנס שמונה ימים, מפני שהוצרכו להביא שמן טהור מחלקו של אשר, (עיין מנחות פה:) והמרחק שבין ירושלים לשם, היה ארבעה ימים, ובין הליכה וחזרה שמונה ימים, וכמו שכתב בספר האשכול חלק ב עמוד כ. וכן הביא בתשובת הגאונים ליק סימן קד. ובארחות חיים הלכות חנוכה אות א. ובהר"ן שבת כא. וצריך לומר דלאו דוקא הוא. כי בשבת לא היו יכולים ללכת משום תחומין, ומכל שכן לפי שיטת הר"ף סוף פרק קמא דעירובין, והרמב"ם ריש פרק כז מהלכות שבת, וזתחומין דיי"ב מיל מהתורה, ועיין בשו"ת שבת סופר סימן נב, ובשו"ת אבני צדק סימן קי. ובספר חתן סופר חלק ב עמוד קעח. ואין כאן מקום להאריך. ב. הרמב"ם שם הלכה ג.

ואין להקל להן, אבל יש נשים שנהגו שלא לעשות מלאכה בכל החנוכה, ויש לבטל מנהגן, כי הבטלה מביאה לידי שיעמום וכו'. ד ומכל מקום יש אומרים שטוב לנשים להמנע ממלאכות כבודות שיש בהן טירחא יתירה, על כל פנים ביום ראשון ושמיני של חנוכה, אבל האנשים אינם נמנעים משום מלאכה. ו נכון ללמוד הלכות חנוכה בחנוכה, כדי לדעת פרטי ההלכות. (שלמת חיים). וי"א שיש לאכול גבינה בחנוכה, לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב. (כל בו סי' מד. הר"ן פי ב"מ. ב"י סי' תרע. וי"א שנס של יהודית היה בזמן אחר, ראה בכה"ח סי' תרע אות טו"ב).

ג. טור שלחן ערוך סימן תרע. והטעם כדי שיהיה להן היכר שאסור להשתמש לאור נרות החנוכה, בית יוסף.

ד. הנה בדבר זה נחלקו הפוסקים, כי הטור שם כתב שגם במקומות שנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בחנוכה בכל היום, אין להקל להם, משום דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור, אל אלה רשאי להתירן במניהן, ומרן הבית יוסף כתב על זה ואינו מוכרח, דכיון שאין בו שום צד איסור, לית לן בה, וכן הסכים הרב פרי חדש, וכן כתב הגאון מהר"ח אבולעפיא בספר מקראי קודש, דף רא ע"ב. והחכם צבי סימן פט גם כן כתב שהעיקר כדברי הבית יוסף, ושיש למחות ביד הנהגות כן ולבטל מנהגן, כי הבטלה עבירה היא, וכמו שכתוב כיוצא בזה תוס' פסחים נ: מהירושלמי, הני נשי דנהיגו דלא למעבד כו'. ומה שכתב הט"ז לדמותו לר"ח, זה אינו, דשאני ראש חודש דאקרי מועד ויש בו מוסף, עד כאן. וכן העלה בספר מאורי אור, באר שבע, דף פ"א ע"ב. ובשבולי הלקט סימן קפד כתב, במקומינו נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בחנוכה, ואין להקל במנהגן, שמאחר שנהגו קבעו הדבר עליהם לחובה, וכיוצא בזה בירושלמי, הני נשי דנהיגו דלא למעבד עבירתא בריש ירחא, ובאפוקי שבתא עד דתתפני סידרא וכו', עיין שם. אך בארחות חיים הלכות חנוכה סימן כא כתב, שטועות הנשים שאין עושות מלאכה כל שמונה ימים, וכבר הרחיקו ז"ל הבטלה שהיא מביאה לידי וכו', ועל כן טוב לבטל מנהגן, ויש נשים רבות שבטלות יום ראשון ושמיני, ודי להן, כדין תורה בפסח וסוכות, עד כאן. וכן הביא בכל בו סימן זד. וכן כתב בשלטי הגבורים (ועיין עוד בבית חדש מה שכתב בזה). ועיין עוד בשו"ת דברי יוסף אירגאס סימן מה, דף פט ריש עמוד ג. ובשו"ת יהודה יעלה אסאד חלק אורח חיים סימן ר. ונראה עיקר כמרון הבית יוסף וסיעתו, ובפרט דאיכא נמי צד קלקול על ידי המנהג, וכמו שכתב בכיוצא בזה בשו"ת נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סימן נב, ובשאלת יעבץ חלק ב סימן טו, ובתשובה מאהבה חלק ג' סימן שסז. (ועיין בשו"ת הרדב"ז חלק ג' סימן תרמה בשם הריטב"א). ואין כאן מקום להאריך. ועיין מועד לכל חי אות סה.

ה. לפי מה שכתב ארחות חיים הנזכר לעיל, וכן כתב כנסת הגדולה הגהות הטור אות ד. (ועיין עוד בבית חדש סוף סימן תרע, בשם מהר"ל ובדבריו שם). וכן כתב הגאון רבי חיים פלאגי במועד לכל חי סימן כז אות סה, ובבן איש חי פרשת וישב אות כז.

ו. מטה משה סימן תתקצד. אמנם בספר חסידים סימן קכא, מוכח שגם לאנשים יש להמנע

ג. קבעו חז"ל את שמונת ימי החנוכה לשמחה והלל. ולכן אין להספיד בהם על מת, אלא לחכם בפניו, ונכון שלא לבקר בימים אלו בבית הקברות ביום פקודת השנה לאב ואם, או ביום השבעה והשלשים, מפני שמתעוררים לבכי ולמספד על יד הקבר, ולכן יקדימו לבקר לפני חנוכה, או יאחרו לבקר לאחר החנוכה. ועדיף יותר להקדים. ט. ויש אומרים שמותר לבקר אצל קברי הצדיקים, התנאים והאמוראים, בימי החנוכה וחול המועד. [בן איש חי] ויש חולקים. [מועד לכל חי]. והמיקל בזה יש לו על מה לסמוך, [ספר גשר החיים]. ומיהו דיני אבילות

ממלאכה, וכן כתב הבית חדש בשם מהרי"ל, וכן באליה רבה ס"ק יא. ועיין להחיד"א בספר ברית עולם, ובמה שכתב בשו"ת כנף רננה חלק אורח חיים סימן כב, עיין שם. ועיין בספר חתן סופר דף קעא ע"ב, הטעם שהנשים החמירו בזה יותר מהאנשים, ועיין שם מה שכתב על דברי הבית יוסף הנזכרים לעיל, ודו"ק.

ז. הרמב"ם פ"ג מהלכות חנוכה הלכה ג. וראה בבית חדש סימן עתר. ועיין תוספות תענית (יח:) בד"ה הלכה.

ח. מועד קטן כז: טור שלחן ערוך סימן עתר סעיף ג. והיינו בעת ההלויה. [ובשיעור הלכותי ממרן אמרו"ר הראש"ל שליט"א, שמעתי כי אף על פי שיש אומרים שאין דין חכם בזמן הזה, מכל מקום אין זה להלכה, וכן משמע מהשלחן ערוך, כי שמואל בדורו כיפתח בדורו, ועיין בשו"ת אבקת רוכל מה שכתב בשם תשובות הרשב"ץ דתלמיד חכם הוי מי שבקי ברוב הדינים שבתלמוד הנהוגים בזמן הזה, וששואלים אותו הלכה ומשיב, אמנם בספר שלמת יוסף כתב, שכיום אין דין חכם שחייבים לעמוד מפניו וכו' מהתורה, שאין לנו היום סמוך איש מפי איש, שבטלה הסמיכה, ורק מדרבנן כתב השלחן ערוך דיני כבוד תלמיד חכם, אולם המעיין בדברי הראשונים, כהרמב"ם, הרשב"א, הריטב"א, המאירי, בשבועות ל. משמע דסבירא להו שגם תלמיד חכם שאינו סמוך הוי בכלל תלמיד חכם, ולכן אין דברי הגאון הראגצ'ובי מוסכמים להלכה. ועיין עוד בס' ימי יוסף להגאון רבי יוסף ידיד, ואין כאן מקום להאריך. והנה בספר צפנת פענח של הגאון מהרימ"ט כתב, שדוקא הספד לא עושים בחנוכה, שמשפך בשבח הנפטר ומעורר העם לצער ובכי, אבל אזכרה מותר לעשות בחנוכה, וכן בשבתות, ובחולו של מועד. כי האזכרה היא לעורר את העם לשוב בתשובה, ומאחר וימים אלו בטלים בו האנשים ממלאכתם, מותר לעוררם לתשובה על ידי שיערכו עצרת התעוררות לעילוי נשמת המנוח. וכן דעת הגאון רבי ישראל יעקב אלגאזי בספרו שארית יעקב, וכן כתב הגאון רבי חיים למטמוני בספר צמיחית בדבש. וכן עיקר, אלא שלא ירבו הדרשנים בתיאור גודל האבידה. רק בשבח המדות והתורה].

ט. משנה כסף דף קסב ע"א. מועד לכל חי סימן כז אות יא. ובן איש חי פרשת וישב אות כב. וכיוצא בזה כתב הגאון יעב"ץ בעמודי שמים הלכות ערב יום הכיפורים. ועיין בשו"ת ירך יעקב חלק אורח חיים סימן כ, שהתיר ללכת ביום השלשים בחול המועד לבית הקברות, ולא זכר מהפוסקים הנזכרים לעיל.

נוהגים בחנוכה לדברי הכל, וקורעים על הקרובים, וכן מבקרים ומנחמים את האבל בחנוכה, והאונן ידליקו לו אחרים נר חנוכה. ויש מקומות שנהגו שהאבלים על אב ואם, אינם אומרים קדיש בחנוכה, והוא מנהג גרוע, ואם אפשר לבטלו בהסברה נעימה, הנה מה טוב, ואם לאו לא יבטלוהו ביד חזקה, מפני המחלוקת. יא.

2180
7

ד. יש אומרים שריבוי הסעודות שמרבית בהם בימי חנוכה, אינם אלא סעודת הרשות, שלא קבעום חכמים למשתה ולשמחה, ויש

י. והיינו בלי ברכה. ואם האחרים הם אשתו או אחד מבני הגדולים, ידליקו בברכה. ועיין בא"ר (סי' עזר ס"ק יט). ובערך השלחן (סק"ג), ובכה"ח (סק"כ). ובמה שכתבנו בילקוט יוסף החדש על הלכות אבלות [מהדורת שנת תשס"ד].

יא. עיין ברכי יוסף סימן עתר סעיף קטן ח. ובשורו ברכה יורה דעה סימן שעו סק"י. יב. מהר"ם מרוטנבורג בתשובה דפוס פראג סימן תרה. מרדכי פרק מקום שנהגו מט: תשב"ץ קטן סימן קע. טור שלחן ערוך סימן תרע. שו"ת מהר"י מברונא סימן קלז. ובספר לקט יוסף עמוד קנ. ועיין למהר"י נג"אר בספר מועדי ה' דף קט ע"ג, שכתב ומה שלא קבעום למשתה ולשמחה כימי הפורים, נראה לי לפי שבפורים לא היתה עיקר הגזירה אלא על אבדן הגופות, כי הרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, ואין לאויבינו שליטה על נפשתינו, לכן כשנושענו מידם תיקנו שיהיו ימי משתה ושמחה, אבל בחנוכה הגזירה היתה על שמירת המצות, שאמרו להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל ח"ו, וזהו אבדן הנפש, לכן קבעוה בנרות, כמו שכתוב נר ה' נשמת אדם, והלל והודאה על פדות הנפש, עד כאן. ויסוד דבריו מבוארים בספר הלבוש, והובא בט"ז סימן תרע סק"ג, וכתב עליו ואין זה נכון, דהא פרש"י גדול המחטיאו יתר מן ההורגו, עד כאן. והאליה רבה ס"ק יד, תירץ דהא גדול המחטיאו יותר מן ההורגו, היינו כשמחטיאו ברצון, אבל כאונס לא אמרינן הכי, עיין שם. ואמרתי סמך לדבריו מהגמרא גיטין (מז). אמר רבי אמי, הא תנן דהמוכר את עצמו ואת בניו לעכו"ם, פודין את הבנים, משום קלקולא, וכל שכן הכא דאיכא קטלא, והרי גדול המחטיאו יותר מההורגו, ועל כרחך דהתם הוה ליה כתינוק שנשבה בין העכו"ם וחשיב אונס, ומשום הכי ההורגו חמור יותר, ובלאו הכי תירץ לנכון דברי הלבוש בשו"ת כתב סופר חלק אורח חיים סימן קלז. ואמנם יש גם כן עוד כמה טעמים על שלא קבעו החנוכה למשתה ושמחה, ועיין בספר גליא מסכת דף פב ע"ב, ובשו"ת ערוגת הבושם חלק אורח חיים סימן ר סעיף ד' עיין שם. ועיין עוד בשו"ת גנוי יוסף סימן יב אות ב, ובשו"ת שערי רחמים פראנקו חלק א סימן י דף טו עמוד ג, ואין כאן מקום להאריך. [ובחכמת שלמה כתב, דהא הנעשה לו נס מנכין לו מזכיותיו, ואיך נקבע שמחה על נס ההצלה שבודאי ניכר לנו מזכיותינו, מה שאין כן על נס השמן שלא נעשה לגופינו, בזה לא ניכר לנו מזכיותינו, ושייך לקבוע עליו זכרון, ובפורים הנס היה מניעת הגזירה, ועדיין לא ניכר לנו מזכיותינו, ולכן קבעו שמחה על כך.]

חולקים ואומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות הללו, ונוהגים לומר זמירות ותשבחות לה' יתברך בסעודות הללו, ואז נחשבות לסעודות מצוה, ומה טוב ומה נעים לנצל מסיבות אלו לדרשות בדברי תורה ויראת ה' טהורה, לקרב את ישראל לאביהם שבשמים, ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, ואז בודאי שנחשבות סעודות אלו לסעודות מצוה. טו.

ה. צריך להזהר מאד בהדלקת נרות חנוכה, כי היא מצוה חביבה עד מאד, לפרסם את הנס בהודאה לה' יתברך על הניסים שעשה לנו, והעושה כן זוכה לבנים תלמידי חכמים (שבת כג:), ואפילו עני

יג. כן הוא במדרכי הארוך פרק מקום שנהגו, והובא בחידושי אנשי שם שם. וכן מוכח לשון הרמב"ם פרק ג הלכה ג, "שקבעום לימי שמחה והלל", וכן הוא בתשובת הגאונים שערי תשובה סימן ל. ואין שמחה בלי אכילה ושתייה (מ"ק ט). וכן הוכיח במישור המהרש"ל בים של שלמה פרק ז דבבא קמא סימן לו. ועיין עוד בתשובות רש"ל סוף סימן פה. וכן כתב במטה משה סימן תקצג. ועיין עוד בבית חדש סימן עתר. ועיין בדרכי משה שהעיר ממה שכתוב במדרש פרשת בהעלותך, שנגמרה מלאכת המשכן בכ"ה כסליו. וכן הוא בתנחומא פרשת פקודי, שמלאכת המשכן נגמרה בכ"ה כסליו, אלא שהמתין בהקמתו עד ראש חודש ניסן, שנולד בו יצחק, אמר הקדוש ברוך הוא עלי לשלם לכסליו, ושילם לו בחנוכה בית חשמונאי, וראה בחגי סימן ב פסוק יח, שביום כ"ד כסליו (עשרים וארבעה לתשיעי) נוסד היכל ה', עיין שם. וכן כתבו כמה אחרונים, ועיין בשו"ת לבושי מרדכי מהדורא בתרא (סימן קיט) על מה שכתוב במגילת אנטיוכוס, שקבעום לימי משתה ושמחה, עיין שם. [בגמרא איתא "ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה", עיין שם בפרש"י ובפשטות יום טוב יש בו מצות שמחה. ובאמת הגאון רבי שלמה קלוגר, תמה על הפוסקים שלא ציינו דעת הרמב"ם שיש שמחה בחנוכה, וראה במאירי שבת שם. דמפרש דלא כהרמב"ם, עיין שם. ועיין עוד בספר משנת יעבץ להגאון רבי בצלאל זולטי זצ"ל, רבה של ירושלים, מה שכתב לפלפל בדין זה, ולחלק בין אותו דור לקביעה לדורות הבאים, עיין שם].

יד. כמבואר בתשובת מהר"ם ובמדרכי שם. וכן פסק רמ"א בהגה סימן עתר סעיף ב. וכן כתב מהרש"ל שם. ועיין עוד בשו"ת פנף רננה חלק אורח חיים סימן פ. ובשו"ת ערוגת הבושם סימן ר אות ו. ובטהרת המים בשו"ת טהרה, מערכת ח אות ח. ועיין עוד בשו"ת כתב סופר חלק אורח חיים סימן קלו, ובשו"ת שערי צדק סימן קפו, ובמגן אברהם. טו. עיין בים של שלמה סוף פרק ז דבבא קמא, וחוות יאיר סימן ע. ודגול מרובה סימן שצא סעיף ב, ועוד. ועיין מועד לכל חי סימן כז אות סו בשם כנסת הגדולה.